טשערנאָוויצער בלעטער

אומאָפהענגיקער אָרגאַן פאַר פּאָליטיק, קולטור און ווירטשאַפט.

אַבאָנאַמענט: 4 חדשים: 100 ליי, האַלביערלעך: 140 ליי, פאַר א גאַנץ יאָר: 280 ליי. — אויסלאַנד: 4 דאָלאַר יערלעך. אַנאָנסן לויטן מילימעטער־טאַריף.	דערשיינט וועכנטלעך ○○○○○○ איינצל־עקזעמפּלאַר 5 ליי.	„Czernowitzer Bleter“, Ziar independent pentru politica, cultura și economie Redacția și Administrația: Cernăuți, str. Radu cel Mare 13 Plătibil și justițiabil la Cernăuți.

נר. 12. | טשערנאָוויץ, דעם 3־טן אויגוסט 1929. | יאָרגאַנג I.

קיינמאָל נישט מער קיין קריג!

קיינער וועט זיך נישט איינרעדן, אז די רעגירונגען פון איירָאָפּע האָבן זיך שוין אָפּגעזאָגט פון זייערע קריגס־פּלענער און קריגס־כוונות. און כאָטש דייטשלאַנד איז אנטוואָפנט, זענען היינט צו טאָג פאַראַן אין איירָאָפּע מער מאַנזבילן אין די אַרמייען ווי אין יאָר 1913, און אומעטום מאַכט מען צוגרייטונגען פאַר טייוולאָנישע מעטאָדן פון מלחמות, וועלכע וועלן מיט זייער אכזריות און שרעקן נאָך איבערשטייגן דעם לעצטן וועלט־קריג.

אַרמייען ווערן פאַרגרעסערט, פלאָטן אויפן וואַסער און אין דער לופט—געבויט, אָפּמאַכן פון מלוכה צו מלוכה געשלאָסן, שטאַטן־גרופּעס בילדן זיך און די געהיימע דיפּלאָמאַטי וואַקסט ווייטער פון יאָר צו יאָר. ס'ווייזט זיך, אז די איירָאָפּעאישע רעגירונגען האָבן גאָר נישט געלערנט פון דער גרעסטער מלחמה וואָס איז ווען פאָרגעקומען. האָבן נישט פאַרשטאַנען דעם מוסר־השכל, כאָטש ס'האָט קיינער פונם קריג גאָר נישט געווינען, נישט די זיגערס און נישט די באזיגטע, כאָטש קיין איינציקע פּראָבלעם וועגן וועלכן ס'איז געגאַנגען אין קאַמף איז פאַרענטפערט געוואָרן. כאָטש נייע פּראָגעס שווערע און וואַגיקע זענען איינגעשווימען און אַהוץ גרויסע אבידות, רואין, באַנקראָט, אַרבעטסלאָזיקייט און הויכע שטייערן האָבן זיי קיינס נישט.

די רעגירונגען און דיפּלאָמאַטן געפינען זיך ווידער אויף די די רעלסן פון דער אַלטער טראַדיציע. זיי פאַרטרויען נאָך אויף כח און רעדן ווידער די אַלטע שפּראַך פון געהיים־דיפּלאָמאַטי.

אָבער די פעלקער פון איירָאָפּע ט־אכטן אנדערש. זיי זענען נישט נאָר געווען די וואָס זענען זיך געגאַנגען שלאָגן נאָר אויך די קרבנות פון דער מלחמה, זיי האָבן געלערנט, אז זיי זענען אַרויסגעפירט געוואָרן אויפן שלאַכטפעלד צוליב פרעמדע אינטערעסן, אז זיי זענען געוואָרן געליגנערט און געפּאָפּט און אז זיי האָבן געליטן נישט האָבנדיק אפילו דעם קלענסטן נוצן פון דער מלחמה. דאָס פאָלק איז נישט מער קיין ערב־רב, וואָס לאָזט זיך טרייבן און מיסברויכן. בילדונג מאַכט באוויסט. זיי פאַרשטייען אז אינטערנאַציאָנאַלע מלחמות זענען א פּוסטע פראַזע ווייל די פעלקער האָבן גאָר נישט צואַנאַנד.

דערפאַר פרעגן זיי: צו וואָס אוועקוואַרפן דאָס געזונט און דאָס לעבן, אויב די מיניסטאָרן קריגן זיך און אויב די רעגירונגען האָבן צוליב כבוד־תשוקה קאָנפליקטן?

און אומעטום דערוואַכן די מאַסן און פאָדערן אז דער וועלט־קריג זאָל זיין די לעצטע מלחמה און אז הילוקי־דעות צווישן די מלוכות זאָלן אנדערש באַזייטיקט ווערן ווי דורך באַרבאַרישע מעטאָדן. צום אָנדענקען פון די מיליאָנען געהאַרגעטע ברודער פאָדערן זיי עס און אין דער איבערצייגונג, אז ס'איז פאַראַן א העכערער פּאַטריאָטיזם ווי דער פונם שלאַכטפעלד. זיי פאָדערן נישט צו גלויבן מער יענער פרעסע, וואָס ווערט געשריבן פון די וועלכע האָבן נוצן פון דער מלחמה, אָדער פון די רעגירונגען וועלכע טראַכטן נישט וועגן פאָלק. און אָפּווענדן מוז מען זיך פון אַלע די טעאָריעס און אויטאָריטעטן וועלכע העצן אויף צו מלחמות און שטאַרקן דעם גייסט פון קריג, פון דעם שמוציקן, היה'שן און דערנידערנדיקן מאָדערנעם קריג!

די רעגירונגען דיסקוטירן, וואַרטן, אינטריגירן און רעדן נאָר פון אַנטוואָפנונג. דאָס פאָלק אָבער מוז איפּהויבן זיין שטים. פון לאַנד צו לאַנד זאָל עס אָפּקלינגען און אומעטום זאָל דערוועקט ווערן דער שכל, דער געפיל פון יושר, דער דרך־ארץ פאַר מענטשלעכקייט און דער יראת הכבוד פאַרן יחיד און ס'זאָל אָפּהילכן איין מעכטיקער לאָזונג:

קיינמאָל נישט מער קיין קריג!

א. פ.

וועלט־קריג אין ציפערן
בלוט־בילאַנץ.

טויטע: איבער ניין מיליאָנען;

פאַרוואונדעטע: אן ערך ניינצען מיליאָנען;

פאַרגרעסערונג פון די טויט־פאַלן (אין די קריג־פירנדע מלוכות) מיט 7 מיליאָנען;

צוריקגאַנג פון די געבורטן מיט 20 מיליאָנען.

די צאָל פון די קריגס־יתומים אין אַלע מלוכות אן ערך 5 מיליאָנען, פון די אַלמנות, וואָס האָבן מער נישט התונה געהאַט אן ערך 2 מיליאָנען און פון די זקנים וואָס האָבן פאַרלוירן זייערע ערהאַלטער'ס אן ערך $1^{1}/_{2}$ מיליאָנען!

פון די 20 מיליאָנען פאַרוואונדעטע איז א טייל נאָר געשטאָרבן. א גרויסער טייל האָט זיך אומגעקערט אהיים צוריק צו דער אַרבעט. אן ערך פון 7 מיליאָנען זענען געבליבן אינוואַלידן, אנגעוויזן אויף הילף פון די מלוכות!

מאַטעריעלע שאָדענס.

נישט אָפּצושאַצן: דער ווערט פון אַרבעט פון 75 מיליאָנען מאָביליזירטע וועלכע זענען אוועקגעריסן געוואָרן פון דער פּראָדוקציע.

צענטראַל־מלוכות: 350 מיליאַרדן מאַרק

אנטאַנטע: 690 " "

וויל מען האָבן אן השגה וואָס ס'באַטייטן די צאָלן מוז מען געדענקן, אז די באַנען פון דער גאַנצער וועלט האָט מען פאַר דער מלחמה געשאַצט אויף 230 מיליאַרדן מאַרק, דעם גאַנצן האַנדעלספלאָט פון דער וועלט אויף 30 מיליאַרדן און דאָס גאַנצע גאָלד וועלעכס מ'האָט זייט סוף פונם XV י. ה. ביז 1913 אַרויסגעבראַכט, אויף אן ערך 80 מיליאַרדן.

נעמט מען אָן דאָס עשירות פון דער גאַנצער וועלט מיט 4200 מיליאַרדן, אזוי זענען בשעת דער מלחמה הרוב געוואָרן פאַרמעגנס און ענערגיען פון יאַרהונדערט לאַנגער אַרבעט און האָרעוואַניע פון גאַנצע פעלקער.

די שאָדענס וואָס זענען אנטשטאַנען צוליב דעם זינקן פון דער פּראָדוקציע און די רעזולטאַטן פון דער מלחמה איז בכלל נישט מעגלעך אויסצודריקן סטאַטיסטיש.

די חובות וואָס זענען געבליבן נאָכן קריג זענען איינע פון די וויכטיקסטע סבות פון די פינאַנציעלע מניעות, אין וועלכע ס'געפינען זיך די מייסטע איירָאָפּעאישע שטאַטן. די התחייבותן קעגן די אַלמנות, יתומים און אינוואַלידן האָט נאָך אן אָפּשאַצונג פונם ענגלענדער קין באַטראָפן 100 מיליאָנען גאָלדמאַרק.

——

די טשערנאָוויצער אַרבעטער־שאַפט קעגן מלחמה.

די טשערנאָוויצער אַרבעטערשאַפט, צוזאַמענגערופן פון דער היגער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, האָט דעם 30־טן יולי ה. י., פופצן יאָר נאָכן אָנהייב פון דער וועלט־מלחמה, אין א גרויסער פאַרזאַמלונג דעמאָנסטרירט ... פּאַראָל: קיינמאָל נישט ווידער מלחמה! דער ערשטער רעדנער, דער דעפּוטאַט דר. ראַדיטשעאַנו, האָט געמאָלן א שרעקלעך בילד פון דער מלחמה און אנגעוויזן אויף דער נויטווענדיקייט פון שאַפן אינסטיטוציעס, וואָס זענען בכח, צו דערהאַלטן דעם שלום, כדי ס'זאָל זיך נישט ווידער א מאָל זיך איבערחזרן די טראַגעדיע פון 1914. ווען דער אינטערנאַציאָנאַל, מיטגעריסן פון דער אַלגעמיינער פאַרשיכורטער שטימונג, האָט פאַרגעסן אין זיינע פריערע באַשלוסן און פאַראַלן. צום סוף האָט ער געפאָדערט די אַלגעמיינע אָפּריסטונג און דאָס אָבליגאַטאָרישע אונטערוואַרפן זיך אונטער אן אינטערנאַציאָנאַלן פאָרום אין פאַל פון סכסוכים צווישן איינצלנע פעלקער. דער צווייטער רעדנער, דר. זילבערמאַן, האָט געגעבן א כראָנאָלאָגיע פון די געשעענישן, וואָס האָבן געפירט צו די אַלגעמיינע מאָביליזאַציעס אין אַלע לענדער און צום אנהייב פון דער מלחמה. און האָט פאַרוויזן, ווי לייכט ס'וואָלט מעגלעך געווען, זי אויסצומיידן, ווען א אָרגאַניזירטער כח שטעלט זיך אַקעגן די באַשלוסן פון די קאַבינעטן.

אויפן טויזנטקעפּיקן עולם האָט די פאַרזאַמלונג געמאַכט א גרויסן איינדרוק.

——

די וואָך.

אין שטאָקהאָלם האָט זיך געעפנט דער 5־טער צוזאַמענפאָר פונם פאַרבאַנד פון די ליבעראַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטייען. ס'באַטייליקן זיך 80 דעלעגאַטן פון 8 מלוכות. אויפן סדר־היום שטייען: די אַגראַר־פראַגע, אַרבעטסלאָזן־פאַרזיכערונג און אַרבעטסלאָזיקייט, וואָלרעפאָרם א. א.

*

דער פריהעריער אָבערלייטנאַנט קראַל, וועלכער איז פאַרוויקלט אין פּראָצעס וועגן ערמאָרדן ראָזא ליקסעמבורג איז אנטלאָפן פון דעם פּאָליציישפּיטאָל, ווי ער האָט זיך געפונען. אן אויטאָ איז צוגעפאָרן צו דעם אנשטאַלט און אים פון דאָרט אָן שטערונגען אוועקגעפירט.

*

די שטאָט מאַראַגאַ אין עקוואַדאָר איז צעשטערט געוואָרן פון אַן ערד־ציטערניש. דער פאַרקער מיט דער סביבה איז איבערגעריסן. די ערשטע אינפאָרמאַציעס מעלדן פון 90 טויטע. פילע טויטע געפונען זיך נאָך אונטער די חורבות.

*

די הילוקי־דעותן וועגן דער שטאָט, ווו ס'זאָל פאָרקומען די קאָנפערענץ צווישן דייטשלאַנד און די ענטענטע־מלוכות זענען באַזייטיקט. אין האַג וועלן שוין אין אויגוסט צונויפקומען די דיפּלאָמאַטן און באַראָטן איבערן צוריקציען זיך פונם ריין־לאַנד און איבער א רייע פינאַנץ־פראַגעס און רעפּעראַציע־פּראָבלעמען.

*

פּואַנקאַרע האָט דעמיסיאָנירט און מיט אים דער גאַנצער קאַבינעט. די נייע רעגירונג האָט איבערגענומען בריאַנד. פּואַנקאַרע האָט עס נויטיק זיך צו לאָזן אָפּערירן און צו פאַרבלייבן א צווייַ ביז דריי חדשים אין בעט. פּואַנקאַרע איז איצט געווען צום פערטן מאָל מיניסטער, פון 1913 ביז 1920 איז ער געווען פּרעזידענט פון דער רעפּובליק.

*

די פאַרהאַנדלונגען צווישן ענגלאַנד און סאָוויעט־רוסלאַנד האָבן זיך אָנגעהויבן פאַרגאַנגענעם מאָנטאָג. אַלס פאַרטרעטער פון דער ס. ס. ר. איז דער רוסישע קאָנסול פון פּאַריז, דאָוגאַלעווסקי געקומען קיין לאָנדאָן פירן די פאַרהאַנדלונגען.

*

אין דער בוקאָווינער פּראָווינץ הערשן פאַרהעלטנישן ווי אין ווילדן וועסטן. אין פּוטילא האָט א 15־קעפּיקע באַנדע איבערפאַלן דריי באַנק־פיליאַלן און זיי אויסגערויבט. דער דירעקטאָר פון דער אָסט־באַנק־פיליאַלע געצלער איז דערשאָסן געוואָרן.

*

לויט דער דערקלערונג פונם פּרעמיער וועט די ניי־בילדונג פון דער רעגירונג ערשט פאָרקומען אין פיר ביז זעקס וואָכן, ווען די אַדמיניסטראַטיוו־רעפאָרם וועט שוין זיין אין קראַפט און די מיניסטעריען וועלן פונקציאָנירן נאָכן נייעם געזעץ.

*

דער ס. ד. דעפּוטאַט ראַדוצעאַנו האָט ביי דער דיסקוסיע פונם געזעץ וועגן די באַהן־באַטייליקונגס־אַקציעס אָנגעוויזן אז די נאַציאָנאַל־צאַראַניסטן האָבן פאַרלאָזט זייער ביזאַיצטיקע ליניע אַלס דעמאָקראַטישע פּאַרטיי און שיצן הויפּטזעכלעך דאָס גרויסע פּויערנטום.

*

די פאַרוואַלטונג פון די באַנען האָט אויסגעאַרבעט א פּראָגראַם וועגן טראַנספּאָרט פון די תבואות פונם הייַיאָריקן שניט. פאַר א צייט פון הונדערט טעג וועלן גרייטגעשטעלט ווערן 360 טויזנט וואַגאָנס, וועלכע טיילן זיך אויף אויף די פאַרשידענע קענגטן און גרעניץ־פּונקטן.

*

דער XVI־טער ציונ. קאָנגרעס האָט זיך געעפנט זונטאָג ביי דער אָנוועזנהייט פון 300 דעלעגירטע, צוויי טויזנט געסט און א גרויסער צאָל פון דיפּלאָמאַטישע פאַרטרעטער. די דערעפנונגסרעדע האָט געהאַלטן פּראָפ. ווייצמאַן. די דעלעגירטע פאַרטיילן זיך לויט פראַקציעס: אַלגעמיינע ציוניסטן: 140 פּועלי־ציון־התאחדות 80; מזרחי 50; רעוויזיאָניסטן 16 און 14 ראַדיקאַלן.

מלחמה אין שפיגל פון ליטעראטור

זכרונות.

קיין פולשטענדיקע, סיסטעמאטישע געשיכטע פון דער וועלט-מלחמה, וואס זאָל אונז אויפדעקן אלע, צום טייל טיף פארבאָרגענע סבות פון איר אנטשטיין און זאָל אונז מאָלן אן אָביעקטיוו אמתדיק בילד פון איר גאנג, באלייכטנדיק דערביי די מיליטערישע געשעענישן אויף די פראָנטן, די אינטריגיעס אין די קאבינעטן, דעם סאָציאלן מצב אין די פארשידענע לענדער און די עקאָנאָמישע סבות פון איר פארענדיקן זיך, אט די אויסשעפנדיקע געשיכטע פארמאָגן מיר נאָך נישט. וואס ס'איז יאָ שוין פאראן אויף דעם געביט, איז, נישט געקוקט אויף אייניקע ווערק, וואָס געבן נאָר אויסצוגן פונם גרויסן פעלקערגעראנגל, און א חוץ א גאנצן ים ליגנערישע דארשטעלונגען, דערוויל נאָר רוי-מאטעריאל פארן קומענדיקן היסטאָריקער: די אָפיציעלע אקטן — און דאָקומענטן — פובליקאציעס פון די מלוכהשע געהיים-ארכיוון און די אומגעהייער גרויסע צאָל מלחמה-זכרונות פון די מיליטערישע און פאָליטישע אָנפירערס אין אלע לענדער.

מען מוז זיך, פארשטייט זיך, היטן, צוצוטרעטן צו די אָפיציעלע און האלבאָפיציעלע פובליקאציעס מיט א נאיוון אומקריטישן צוטרוי: שוין די דאָקומענטן-זאמלונגען זענען פון די איינצעלנע מלוכות — (אהוץ דער רוסלענדישער, וואס האָט געהאט אן אינטערעס אויפצודעקן די שולד פון צאריסטישן רעזשים) — אויף א כיטרע אופן אויסגעוויילט אזוי, אז ס'זאָל הלילה נישט פאלן קיין שום חשד פון אימפעריאליסטישע אָדער מלחמה-העצערישע באשטרעבונגען אויף זייערע פירערס. אזוי איז שוין קיין חדוש נישט, וואָס די פערזענלעכע זכרונות פון די גענעראלן און שטאטסמענער זענען צום גרעסטן טייל מער אָדער וויניקער פארטראכטע און אָנגעשריבן צוליב דעם, כדי זיך אין זייער טו֗ן צו פארענטפערן פארן טריבונאל פון דער היסטאָריע. אלע זענען זיי ארויסגעטרעטן מיט זייערע יוערק: די לודענדאָרפס און די בעטמאנס — די קלעמאנסאָס און פואנקארעס, די גרייס און טשורשילס, — און ווי אזוי זיי זאָלן נישט אלע הייסן, און ביי קיין איינציקן פון די אלע מענער, וואָס האָבן יאָרנלאנג צוגעגרייט די גרויסע וועלט-שרפה אָדער נאָר נישט געטון דערצו, זי צו פארלעשן, ביי קיין איינציקן רייסט זיך ארויס א „הטאתי" וואָס זאָל אונז קענען מענטשלעכער ־ע געגנטערן דעם זכרונות-שרייבער.

ס'איז ווערט צו דערמאָנען: נאָר איינער פון די סאמע פאראנטוואָרטלעכסטע מענער פון יענער צייט, דער, וואס האט מיט א מוראדיקן ציניזם און מיט א נישט צו דערגרייכנדיקער מאָס פון אומפאראנטוואָרטלעכקייט דער ערשטער אָנגעצונדן דעם. שייטערהויפן, דער עסטרייכישער אויסן-מיניסטער ב ע ר כ ט ה אָ ל ד, האָט נישט אָנגעשריבן די אָבליגאטאָרישע זכרונות; דערפאר אָבער ווערט פון דעם גרעסטן העצער איבערגעגעבן א וואָרט, וואָס וועגט מער פון צען בענדער געשריבענע „זכרונות, דאָס וואָרט, וואָס ער האָט געזאָגט אין אן אינטערוויו אין צווייטן מלחמה-יאר: „לאָזט מיך שוין געמאך מיט דער מלחמה. דער גאנצער קריג נודעט מיך שוין פון לאנג".

מען קאָן נישט זאָגן, אז די אלע זכרונות האָבן קיין שום ווערט נישט. וויאזוי זיי קאָנען צו נו֗ץ קומען דעם געניטן היסטאָריקער, באווייזן די צוויי דייטשע ווערק, וואָס זענען נישט לאנג ארויסגעקומען: „די אנטשטייונג פון דער דייטשער רעפובליק" פונם היסטאָריקער קורט ר אָ ז נ ב ע ר ג, א דורך און דורך וויסנשאפטלעכע ארבעט, און דאס מער פראָפאגאנדיסטיש-אויפקלערערישע ווערק פון עמיל ל ו ד ו י ג: „י ו ל י 14", וואס נוצט אויס אלע פאראנענע קוועלן און מאָלט יענע פיבערישע יולי-טעג פון פאר 15 יאָר, ווען אלע קאבינעטן אין אייראָפע האָבן באשלאָסן דעם קריג. ס'זענען ד י צ ו ו י י ביכער דערווייל די איינציקע, וואָס זענען אָנגעשריבן מיט בעסטן ווילן, צו געבן אן אמתדיק בילד פון די מלחמה- און פארמלחמה-געשעענישן.

דיכטערישע ווערק

גאָר גרויס איז די צאָל ביכער, וואס האָבן אין דיכטערישער פאָרם געפרו֗וט בייקומען דאס גרויסע איבערלעבעניש. נאָר דאָס, וואָס איז אָנגעשריבן געוואָרן נאָך בשעת דער מלחמה אין אלע לענדער, איז דאָס רוב מאקולאטור.

צוויי ווערק פארנעמען דעם אויבן-אָן אין דער גאנצער מלחמה-ליטעראטור פון אלע פעלקער, הן לויט דער צייט פון זייער אנטשטיין, הן לויט דער גראנדיאָזער קינסטלערישער קאָנצעפציע: דער ראָמאן פונם פראנצויזישן דיכטער אנרי בארבים „ד אָ ס פ י י ע ר" און די טראגעדיע פונם דייטשן דיכטער קארל קראוס: „ד י ל ע צ ט ע ט ע ג פ ו ן ד ע ר מ ע נ ט ש ה י י ט". אין יענער ערשטער צייט פון מלחמה, ווען די איינציקע פאָרם פון ליטעראטור איז כמעט אין אלע לענדער געווען די ליגנערישע הורא פאטריאָטישע קריגס-ליטעראטור, ווען דער געהיינלעכער בן אָדם, אויף טויט דערשראָקן פונם אָנשיקעניש, וואָס איז איבער אים געקומען ווי א נאטס משפט, האָט געגנארט נאָך אן אמתן וואָרט און ווען דער דיכטער, געפּענטעט פונם אומגעהייערן איבערלעבעניש, „מלחמה", האָט נאָך נישט געקאָנט געפונען דאס פאסיקע וואָרט און האט אָדער נאָך געשוויגן אָדער נאָר געשריגן מיט ווילדע קולות, ווי א היה, וואָס מען שלעפט צום שעכטן, דעמולט, אין סאמע ברען פון דער מלחמה, סוף 1915, איז שוין געווען פארענדיקט „דאס פייער" און האָבן זיך שוין געדרוקט אויסצוגן פון דער טראגעדיע.

די שילדערונג פונם לעבן אויפן פראָנט, נישט באשיינט, ווי ביז דעמולט האָבן עס באשריבן די „דיכטער", נאָר פון א לעבן אין בלוט און דרעק און פייער, פון א לעבן אין גריבער צווישן מייז און לייז און שטשורעס, אָט דאָס טאָגבוך פון א גרופּע פשוטע סאָלדאטן, אָנגעשריבן פון א געבענטשטן דיכטער, וואָס לעבט-איבער דעם צער פון דער גאנצער געמאטערטער מענטשהייט, מיט א טענדעניץ, וואס הערט זיך איבער ווי אן אויפגעשריי דורכן גאנצן בוך: „צ ו ו י י ה י ל ו ת, ו ו אָ ס פ י ר ן מ ל ח מ ה א י י נ ס מ י ט ן א נ ד ע ר ן, ז ע נ ע ן ו ו י א י י ן ח י ל, ו ו אָ ס ד ע ר ה ר ג ע ט ז י ך א ל י י ן", א וואָרט, וואָס אין יענער צייט פון מיליטאריזם עס ארויסצוזאָגן, האָט מען געמוזט באווייזן מער העלדישקייט איידער איינשטעלן זיין לעבן אויפן פראָנט, אָט דאָס בוך איז נאָך עד היום אין איינצעלנע סצענעס אן אומדערגרייכבאר פארבילד פאר דער גאנצער אנטי-מלחמה-ליטעראטור, וואָס איז אנטשטאנען אין משך פון די לעצטע יאָרן.

און אומדערגרייכט און נישט צו דערגרייכן איז דאס צווייטע גרויסע ווערק קראוס גיגאנטישע טראגעדיע, אליין אָן א שום פאָרבילד אין דער גאנצער וועלט-ליטעראטור, א כאאָטישע זאמלונג פון סצענעס, כאאָטיש ווי די צייט אליין איז געווען, און אין די סצענעס שרייט און ברילט דאס גאנצע געמיינקייט פון א מענטשהייט, וואָס האָט אין גאָט פארגעסן, און דאס גאנצע נידריקייט פון א „הינטערלאנד", וואָס טאנצט א טויטנטאנץ ארו֗ם דעם גאָלדענעם קאלב, בשעת א וועלט ווערט פארטרונקן אין א מבול פון בלוט, טינט און טרערן.

נישט אויף דערזעלבער קינסטלערישער הויך שטייט דאס ווערק פון אן אנדערן דייטשן דיכטער, דער נאָוועלן-ציקל „ד ע ר מ ע נ ט ש א י ז ג ו֗ ט" פון ל. פ ר א נ ק. אָבער עס איז געווען אָנגעפו֗לט מיט דעמזעלבן גייסט פון פארצווייפלונג און מיט דעמזעלבן ווילן, אויפצורייסן אן אונטערגייענדיקן דור די אויגן און אָנצו֗ווייזן אויפן אמתדיקן שונא. גרויס איז געווען די רעוואָלוציאָנירנדיקע ווירקונג פון אָט דעם ווערק אויף די פעלקער פון די צענטראל-מלוכות.

אויך אמעריקע איז פארטרעטן מיט צוויי וואגיקע ביכער אין דער אינטערנאציאָנאלער קריגס-ליטעראטור: „ד ז ש י מ י ה י ג י נ ס" פון א. ס י נ ק ל ע ר און „דריי סאָלדאטן" פון ד ז ש אָ ן ד אָ ס פ א פ אָ ס מאָלן די לײדן, וואָס קומען איבערן מענטשן דורך א צעווילדעוועטן מיליטאריזם. נישט אזוי די לײדן אויפן פראָנט, נאָר דער פאקט אליין, וואס א מענטש מוז זיך אונטערוואָרפן דעם צוואנג, צו דינען און מענטשן צו הארגענען, איז דאס טיפטראגישע און פאר א מענטשן אומווערדיקע. וואס ווערט אין די צוויי ביכער געמאָלט מיט א גליענדיקער שנאה צו אָט דער היה'שער אינסטיטוציע.

א גאנץ באזונדערן פלאץ פארנעמט דעם טשעכישן דיכטערס בוך: „די איבערלעבענישן פונם בראוון סאָלדאט שווייק". אָנגעשריבן שוין נאָך דער מלחמה, האָט דער פערפאסער, צוליב דער גרעסערער דיסטאנץ צו די געשעענישן, שוין געקאָנט אָפשפּעטן פונם מוראדיקן אומזין, „קריג" און ארויסשיסן אין א באפרייענדיק געלעכטער נאָך אלע די צרות און מגיפות. דאס בוך איז דאס סאטירשפיל נאָך דער שרעקלעכער טראגעדיע און דער „העלד" אירער, דער כיטרער נאָר אייסערלעך תמעוועטער אָפיצירסדינער שווייק, ווערט הייטערלעבן אין דער וועלט-ליטעראטור ווי דאָן קיכאָט און סאנטשאָ פאנסאָ.

א לאנגע צייט נאָכן פארענדיקן די מלחמה איז נישט אנטשטאנען קיין שום דיכטעריש ווערק פון באדייטונג אויף דער דאָזיקער טעמע. דער יינגער דור, ארויסגעריסן אין זיין שענסטער יוגנט פון די שול-בענק ארויס אויפן מערדערישן פראָנט, האָט נאָכן אומקערן-זיך אהיים נאָך נישט פארמאָגט דעם געשטאלטערישן כח, צו ברענגען אין א דיכטערישער פאָרם דעם נאָר וואָס איבערגעלעבטן פחד. די איינדרוקן האָבן זיך געמוזט קודם בארו֗איקן, די איבערלעבענישן האָבן זיך געמוזט ערשט קלערן. — און דאן, אין דער נויטיקער ווייטקייט פון דער פארגאנגענהייט, האָבן געקאָנט ווערן אָנגעשריבן מיט דער געהעריקער מאָס אָביעקטיווקייט און זאכלעכקייט די קינסטלעריש דורך און דורך געפאָרעמטע, מייסטערהאפט אויפגעבויטע קונסט-ווערק: אין ע נ ג ל א נ ד — וואס שטייערט ערשט איצט ביי זיין מלחמה-ווערק צו דער וועלט-ליטעראטור) — די רוהיקע, פיין-קאָמפאָנירטע טרילאָגיע: „ד י ש פ א נ י ש ע פ א ר ם" פון ר. ה. מאָטטראם, און אין דייטשלאנד, א הויץ צענטליקער אנדערע ווייניקער וויכטיקע, פיר גאָר גרויסע ווערק אויף אמאָל: „ד אָ ס ג ע ר א נ ג ל א ר ו ם ד ע ם ס ע ר ז ש ע נ ט ג ר י ש א" פון ארנאָלד צ ו ו י י ג, דאָס מיטלשטיק פון א נאָך נישט פאראנדיקטער טרילאָגיע, וואָס זי זאָל — און וועט! — נאָכן פארענדיקן אויפווייזן דאס גאנצע טיפקייט און די גאנצע גרייס פו֗ן דער מלחמה-טראגעדיע, — די צוויי פראָנט-ראָמאנען: „מלחמה" פון לודוויק ר ע נ ן און „אויפן מערב — קיין נייעס נישטאָ" פון ע. מ. ר ע מ א ר ק, וואָס האָבן ביידע, מיט רעכט געהאט אן אומגעהייערן דערפאָלג, און צום סוף דער ראָמאן פון דער גענעראציע, וואָס האָט קיין יוגנט נישט געהאט, ווייל זי איז אלט געווען צוועלף יאָר, ווען די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן, „י אָ ר גא נ ג 1902" פון ערנסט ג ל ע ז ע ר. נישט לויטן אינהאלט — דער אינהאלט איז אומעטום דער גלייכער — נאָר לויט זייער אויסגעפאָרמקייט וואָלט מען קיינס פון אָט די ביכער געקאָנט אָנשרייבן מיט א זעקס, אכט יאָר צוריק: זיי זענען, לכל הפחות, אייסערלעך, קילער, ווי די ערשטע מלחמה ביכער, כאָטש א באהאלטן פייער ברענט אין זיי אלע, און זיי זענען מער לשם „קונסט" געשריבן, ווי די פריערדיקע „אויפגעשרייען", כאָטש א טענדעניץ פילט זיך ביי זיי אלע אין די ווירקונג „קיינמאָל נישט ווידער קיין מ ל ח מ ה" וועט פון זיי אלע אויסגיין.

אָט דאָס זענען, לויט אונזער מיין, די ביכער, וואָס וועלן איבערבלייבן נאָכן גאנצן מבול פון דעם דאָזיקן ליטעראטור-מין. כמעט אלע פעלקער זענען דערביי פארטרעטן מיט גרויסע ווערק — איך וויל ביי דער געלעגנהייט נישט פארגעסן אן אונז֗ער צושטייער, אין די אויפצייכנונגען פון א יידישן פראָנטסאָלדאט, „א ו נ ט ע ר ד י פ ל י נ ל פ ו ן ט ו י ט" פון אברהם ז א ק. אין אלע שפראכן זענען אָנגעשריבן געוואָרן מלחמה-ראָמאנען, וואָס זענען, אויב ס'האנדלט זיך נאָר וועגן אמתע קונסט-ווערק, שטענדיג געוועזן

קנוט האמסון.

צו זיין 70-טן געבורטס-טאָג.

ס'טרעפט זיך זעלטן אין דער וועלט, אז א שטערן אויפן ליטערארישן הימל זאָל לייכטן כסדר דורך כמעט א האלבן יארהונדערט. און נישט נאָר דאָס, נאָר דאָס ליכט זיינס זאָל זיך פארשטארקן פון יאָר צו יאָר און אלץ מער און מער מענטשן צוציען אין באוואונדערונג פון זיין ליכט. אָט אזא מין דערשיינונג איז ק נ ו ט ה א מ ס ו ן, דער גרויסער נאָרוועגישער דיכטער, וואס ווערט די טעג 70 יאר אלט, און וואס איז היינט, סיי פיזיש, סיי אין זיינע שטורמענדיקע ברויזענדיקע ווערק, יינגער ווי א גאנצע גענעראציע יינגע שרייבערס. פארשטייבט און פארגעסן זענען היינט די ווערק, וואס זענען איינצייטיק ארויסגעקומען מיט זיין „הונגער" און וואס האבן בשעתם מער דערפאָלג געהאט ביי אן איבערפלעכלעכן עולם, איידער האמסונס גרויסער ערשטלינג.

און היינט, העכער פערציק יאָר נאכן ערשטן ווערק, וואס האט האמסונען געשאפן א קליינע שטילע עדה חסידים, נאכדעם ווען דער דיכטער האט אין משך פון די יארן יעדעס מאָל באגליקט די מענטשהייט מיט אלץ נייע, אלץ רייכערע ווערק, איז נישט שווער צו זאָגן נביאות, אז זיי וועלן אלע איבערלעבן די שאפונגען פון היינט פראָמינענטע שרייבערס, וואס אין פארגלייך צו זיי איז האמסון, אין זיין שטארקן נישט געבראָכענעם נאטור-כח, ווי א הויכער נאטירלעך געוואקסענער, רייך-צעצווייגטער בוים אין א גארטן געפוצטע און געשטוצטע, נאָר פארקריפלטע צירביימלעך. און דער טיפער סוד פון זיין איינציקארטיקן דערפאָלג ביי א פובליקום, וואס באשטייט פון דעם בעסערן טייל פון אונזער וועלט, איז דעם דיכטערס גרויסע פערזענלעכקייט און זיין טיפע, כמעט שוין רעליגיעזע פארבונדנקייט מיט דער אור-מוטער נאטור.

א שטענדיקן ליבעזאנג זינגט ער צו איר און זיינע ווערק, פון „פאן" און „וויקטאָריא" אָן ביז צו „די וואָגלער" און גאנץ באזונדערס אין זיין גרעסטן בוך „ד י ב ר כ ה פ ו ן ע ר ד", וואס האט אים געבראכט דעם נאָבל-פרייז.

צו זיין זיבעציקסטן געבוירן-טאָג בייגט זיך די גאנצע וועלט מיט דאנק פאר ק נ ו ט ה א מ ס ו ן, וועמען טהאָמאס מאנן, אליין א גרויסער, האט אָן קנאה געגרייכט דעם לאָרבערקראנץ מיט די ווערטער: „דעם גרעסטן לעבעדיקן דיכטער". י. ב.

* * *

מיט גרויס באפרידיקונג קאָן מען פארצייכענען, אז דאס ג א נ צ ע ווערק האמסונס, הוץ זיינע דראמען, וואס זענען ווייניקער וויכטיק, איז צוטריטלעך דעם יידישן לעזער אין גוטע איבערזעצונגען, וואס זענען ארויסגעקומען אין ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין.

י ה ו א ש.

אן אלט ליד.

אָט אזוי איז אין יאפאן
ערגעץ-ווו א ליד פאראן:

זאָגט א קריגסמאן צו דעם שמיד:
מייסטער מיר א שווערט געניט.
מאך דעם קלינג
ווי א ווינט אויף וואסער גרינג,
מאך אים לאנג
ווי אין פעלד א רייפע זאנג,
פלינק און בויגיק
ווי א שלאנג,
פול מיט בליצן, טויזנט-אויגיק,
גלאט ווי זייד-געוואנט און דין
ווי דער פאָדעם פון א שפין,
און קאלט און אומדערבארעמדיק ווי פיין...

„און אויפן הענטל וואס זאָל זיין?"

אויפן הענטל, גוטער מאן —
זאָגט דער קריגסמאן פון יאפאן —
קריץ מיר אויס
א סמארע שאָף, א טייך וואס רינט,
א קארשנבוים, דערביי א הויז,
און א ווייב, וואָס זינגט א קינד...

אָט אזוי איז אין יאפאן
ערגעץ-ווו א ליד פאראן.

קארל קראוס.

דער טויטער וואלד.

דורך אייער טון, דורך אייער באמין
בין איך איצט גרא. געווען בין איך גרין.
אוי זעט מיין איצטיקע געשטאלט.
געווען א וואלד! געווען א וואלד!

די שכינה האָט אויף מיר געשוועבט,
איר מענטשן הערט, אין מיר געלעבט!
מיין שווייגן האָט גערוישט גאָטס וואָרט.
און אייער טון הייסט אייביק מאָרד.

א קללה אייך פאר דעם פארראָט!
קיינמאָל נישט ווידער זע איך גאָט!
אמאָל ווי גרין. און היינט ווי אלט.
געווען א וואלד! געווען א וואלד!

יידיש י. ב.

אנטי-מלחמה-ראָמאַנען, נאָר אין איין רוסלאַנד איז קיין איינציק וויכטיק ווערק פון דעם מין נישט אָנגעשריבן געוואָרן. דערפאַר אָבער האָט רוסלאַנד פון דער מלחמה, וואָס האָט ביי אנדערע פעלקער געבראַכט די דיקטער דערצו, זי צו באַשרייבן און טעאָרעטיש אָנצוווייזן אויף מיטלען, זי צו פאַרענדיקן און אויסצומיידן, פּראַקטיש געצויגן די לעצטע קאָנסעקווענץ: די סאָציאַלע רעוואָלוציע. י. ב.

* * *

פון די דערמאָנטע ביכער זענען אויף יידיש איבערגעזעצט: באַרבוס: „דאָס פייער", סינקלער: „דזשימי היגינס" און רעמאַרק: „אויפן מערב — קיין נייעס נישטאָ". גלעזער: „יאָרגאַנג 1902" דרוקט זיך איצט אין דער וואַרשעווער „פאָלקסצייטונג").

——

נאָטיצן

בלוטדאָרשטיקע פּרעסע.

דערמאָנענדיק זיך איצט אינם אָנהויב פון דער וועלט-מלחמה, איז גוט אויך נאָכצוטראַכטן וועגן דעם טרויעריקן ראָל, וועלכן ס'האָט געשפּילט בשעת דעם קריג א געוויסע פּרעסע. יענע צייטונגען וואָס האָבן טעגלעך געהעצט צו הריגות, וועמענס הויפּט־טאָן ס'איז געווען דער שקר, די הויפּט־כּונה דער וואָס גרעסערער מאַטעריעלער געווין.

אין אלע לענדער האָט זי ווי א ווילד־געשוויר זיך אָנגעזעצט אויף דער עפנטלעכקייט און פאַרגיפטעט אלעמען און פאַראומרייניקט די אַטמאָספערע. ס'וואָלט פון גרויסן ווערט געווען א שפּעציעלע אונטערזוכונג איבערן אָנטייל און שאָדן פון דער בירנערלעכע פּרעסע אינם פעלקער-קאַמף און אין די מערדערייען פון 1914 ביז 1918.

אָבער אויך היינט איז זי נאָך פאַראַן די פּרעסע, וועלכע עקזיסטירט צוליב איין זאַך: צוליב געשעפט און זאָל דאָס געלד אויך קומען פון מאָרד איז עס איר גאַנץ געווינטשען.

אין דער טשערנאָוויצער „אלגעמיינער צייטונג", א דייטש טאָגבלאַט, וואָס ווערט געמאַכט פון יידן, וועמענס ארויסגעבער, און גאַנצע רעדאַקציע ס'זענען יידן און וועמענס פּראָגראַם ס'איז: געלד, איז געווען פאַרגאַנגענעם שבת צו לייענען אָט וואָס:

„הונדרס-טעג 1928. וואָס פאַר א שיינע צייט איז עס געווען פאַר אונז רעפּאָרטער. וואָכנלאַנג האָבן מיר געלעבט פון דער לאַפּושאַנסקאַ סענזאַציע. היי־יאָר האָבן אונז די פּרוט-מערדער פאַרלאָזט. זונטאָג פאַר זונטאָג וואַרט איך אומזיסט אויף א גרויסן מאָרד, (אונזער קורסיוו) וועלכער זאָל אונז אריבערהעלפן איבער די הונדס-טעג, ווייל דען קיינער אונז רעפּאָרטער נישט העלפן?

דער ארטיקל האָט אויך געהאַט אן אונטערטיטל מיט פעטער שריפט: „דער שריי נאָך א נייעם מאָרד ביים פּרוט".

די רעדאַקציע וועלכע לעכצט אזוי שטאַרק נאָך א מאָרד, איז נישט געשטורעמט געוואָרן פונם פּובליקום, ס'האָט זיך אויך נישט פאַרקלענערט איר טיראַזש — א גרויסער טייל פונם לייענער-עולם איז אזוי פאַרגיפטעט, אז ער פילט גאָר נישט די נידריקייט און באַליידיקונג פון דער מענטשלעכער ווירדע און לייענט ווייטער די בלוט-דאָרשטיקע-צייטונג!

——

אָרט-הילף פאַר פּראָדוקטיווע צוועקן.

פאַרגאַנגענע וואָך איז פאָרגעקומען אין בערלין די יערלעכע באַראַטונג פון דער צענטראַל-פאַרוואַלטונג פון דער געזעלשאַפט „אָרט" מיט זייער א וויכטיקער טאָגאָרדנונג. די נויטן פון די יידישע מאַסן פון מזרח־אייראָפּא באַזונדערס דער גורל פונם יידישן שטעטל אין רוסלאַנד האָבן געפונען א וואַרעמען אָפּקלאַנג און אן ערנסט פאַרטראַכטן זיך וועגן מעטאָדן פון אַבהילף. ווי באַוויזן האָט דר. סינגאַלאָווסקי נאָר וואָס פאַרענדיקט דעם „אָרט-קאַמפּיין" אין אמעריקע און דאָרט געשאַפן מיטלען פאַרן פּראָדוקטיווירן פון די יידישע מאַסן. די צענטראַל־פאַרוואַלטונג האָט א טייל פון די סומעס באַשטימט אויך פאַר פּוילן.

דר. דיאַמאַנט, מיטגליד פון צענטראַל־ראַט און פּאָרזיצער פון „אָרט" טשערנאָוויץ האָט אָבער אָנגעוויזן אז די לאַגע פון יידישע מאַסן אין רומעניע אונטערשיידעט זיך נישט פון דער סיטואַציע אין פּוילן. די סאָציאַלע דינאַמיק איז א'ן אלע „נייגעשאַפענע מלוכות דיזעלבע. אין רוסלאַנד האָבן די שטאַרקע איבערקערענישן אויסגעשטעלט די פּיאַגע שאַרפער. די גרעזעצגעבונג און די פאַרוואַלטונג גייט אומעטום אויף דערזעלבער ליניע. אין רומעניען זענען פאַראַן א גרויסע צאָל פון באַרופסלאָזע וואָס האָבן פאַרלוירן זייערע ווירטשאַפט לעכע פּאָזיציעס צוליב די פּאָליטישע איבערקערענישן.

דער באַריכט וועגן די פאַרהעלטנישן אין רומעניע האָט געמאַכט אויפן פּלענום א שטאַרקן איינדרוק און ס'איז אָנגענומען געוואָרן א רעזאָלוציע צו באַווילקן נייע קרעדיטן נישט נאָר פאַר רוסלאַנד און פּוילן נאָר אויך פאַר די איבריקע ראַנד-מלוכות.

פאַר דער בוקאָווינע און באַסאַראַביע זענען באַווילקט געוואָרן צו 5000 דאָלאַר און א באַדייטנדער סכום אויף צו עפענען אין טשערנאָוויץ א באַרופסבאַראַטונג. אחוץ א רייע פון סובסידיעס פאַר פּראָפעסיאָנעלער בילדונג, פאַכקורזן, לאַנדווירטשאַפט און אנדערע אָרט-אנשטאַלטן.

די באַרופסבאַראַטונג אין טשערנאָוויץ וועט זיין דער ערשטער סאָציאַלער אנשטאַלט אין גאַנץ רומעניע אין דעם מין און וועט אָרגאַניזירט ווערן אויפן סמך פון א רעפעראַט פון ה' ש. א. סופר, וועלכער איז צוגעשטעלט געוואָרן דער „אָרט-געזעלשאַפט" אין טשערנאָוויץ און אויף איינער פון אירע פּלענאַרע זיצונגען דערהויבן געוואָרן צום באַשלוס. אין קומענדיקן נומער וועלן מיר פאַרעפנטלעכן אן אויסצוג פון דעם רעפעראַט.

——

נאָכאַמאָל לעשטשינסקי.

אויפן אָנפאַל פון דער „נייער צייטונג" קעגן די „טשערנאָוויצער בלעטער" און אויף די פּערזענלעכע באַליידיקונגען קעגן מיר, איז שווער צו ענטפערן, ווייל דער שרייבער פון דער נאָטיץ: „ווי א יוון א'ן סוכה אריין" האָט נישט דעם מוט זיך אונטערצושרייבן און מיט א מענטש, וועלכער פאַרשטעלט זיך און דעקט זיך מיט אנאָנימיטעט, איז בעסער נישט צו טון צו האָבן. צו דער זאַך גופא זענען אָבער נויטיק איניקע אויפקלערונגען כּדי ס'זאָל זיך נישט דאַכטן אז צוליב נקמה — כאַראַקטעריסטיש פאַר דער „נייער צייטונג" וועלכע קאָן נישט משיג אן אנדערן מאָטיוו פאַר קריטיק — איז געשריבן דער אָפענער בריוו צום „פאָרווערטס".

לעשטשינסקי האָט אין טשערנאָוויץ געליינט א לעקציע וועגן „וועג פונם יידישן פאָלק אין די לעצטע 100 יאָרן" — און דעם פּאָרטראַג באַצייכנט אלס א „כמעט וויסנשאַפטלעכן", ער האָט מיט צאָלן פון דער עמיגראַציע פון 100 יאָר צוריק דערוויזן אז דער ציוניזם איז באַנקראָט...

איך האָב ביי דער דיסקוסיע אָנגעפרעגט וואָס דאָס הייסט א „כמעט וויסנשאַפטלעכער פּאָרטראַג" און וויאַזוי מען קאָן מיט פאַרגלייכן פון 100 יאָר צוריק ארויסדרינגען עפּעס וועגן ציוניזם. לעשטשינסקי האָט נישט געענטפערט און ביי מיר איז אויפגעקומען א חשד, אז זיין וויסנשאַפטלעכקייט איז אויך נאָר א כמעט"ע. דער בריוו וועגן די פאַרהעלטנישן אין בוקאָווינע איז געווען דער צווייטער פאַל, אין וועלכן דער גרויסער עקאָנאָם און סטאַטיסטיקער האָט פאַרלוירן אין זיין אָנזען אלס וויסנשאַפטלער. די פאַלשע אינפאָרמאַציעס וועגן בוקאָווינער יידנטום האָב איך א'ן אָפענעם בריוו צום „פאָרווערטס" ריכטיק געשטעלט. אויב די „נייע צייטונג" אידענטיפיצירט זיך מיט יענעם באַריכט, וואָלט זי געמוזט שטיצן לעשטשינסקיס אָפּטימיזם און גוזמאות וועגן יידישן גן עדן אין בוקאָווינע, וועגן וואַלד-האַנדל וואָס גייט איבער אין יידישע הענט, וועגן די יידישע אָנגעשטעלטע אין קריסטלעכע קראָמען א. א. וו. פאַר וואָס האָט זי עס נישט געטון און ערשט איצט ארויס מיט באַליידיקונגען? און וועגן ה' יצחק זינגער, א געוועזענער סענער פונם האָלץ-מסחר אין בוקאָווינע, א מענטש מיט הויכשול-בילדונג און אן ערנסטער געזעלשאַפטלעכער טוער, האָט זיך אין אן ארטיקל באַזונדערס אָפּגעשטעלט אויפן מצב פון האָלץ-מסחר, פאַר וואָס האָט די „נייע צייטונג" דעמאָלט נישט פּאָלעמיזירט? איז עס אן ארגומענט אָט די תשובה: „עפּעס אן עם-הארץ פון דער פּראָווינץ"...? (אין דער אויבן דערמאָנטער נאָטיץ).

מיר וועלן די וויסנשאַפטלעכקייט לעשטשינסקיס נאָך באַהאַנדלען אין א דריטן פאַל. צום באַדויערן מוז עס נאָך פאַרנעמען א קורצע צייט ביז ס'וועט זיין מעגלעך דערמיט זיך צו ווענדן צו דער עפנטלעכקייט.

די נידריקע פּערזענלעכע אָנפאַלן פון דער „נייער צייטונג" וועלן נישט אָפּשרעקן פון ערלעכער און גערעכטער קריטיק.

ש. א. סופר.

בריוו צו די „טשערנאָוויצער בלעטער".

דער יידישער אַקטיאָר איז הפקר.

השובע רעדאַקציע!

נאָכאַמאָל צום קאַפּיטל: „יידיש טעאַטער אין רומעניע" און טאַקע ווידער א מאָל וועגן משה ליפּמאַן.

דעם פאַל, וועלכן איך ברענג אצינד, האָב איך לכתחילה געוואָלט אינגאַנצן פאַרשווייגן, הגם ס'איז געווען א סוד פאַר א מנין מענטשן. כ'האָב נאָר ביי זיך נישט געקאָנט פּועלן צו פאַרעפנטלעכן אים אין דער פּרעסע. ס'וואָלט געווען א צו גרויסער שפּיי זיך אליין אין פּנים אריין. נאָר אזוי ווי ס'איז שוין געקומען צורייד וועגן דעם, ווי יידישע אַקטיאָרן ווערן באַהאַנדלט ביי אונז אין לאַנד און אזוי ווי אזא שפּיי זיך אליין אין פּנים אריין איז אמאָל זער נויטיק...

ס'איז געווען נאָך דער אויפפירונג פון נאָמבערגס „משפּחה", וועלכער איז אויך געווען ליפּמאַנס אָפּשידס-פאָרשטעלונג אין טשערנאָוויץ. האָבן מיר, א גרופּע יידישע שרייבערס און טעאַטער-פריינט, אָפּגעוואַרט די ליפּמאַנס ביים פּאַווילאָן-טעאַטער און זייי אהיימבאַגלייט. מען האָט גערעדט וועגן פאַרשידענע טעאַטער-ענינים, וועגן ליפּמאַנס מאָראַלישע דערפאָלגן און וועגן זיינע מאַטעריעלע דעפיציטן... און רעדנדיק וועגן די היגע יידישע קולטור-אינסטיטוציעס, וועמענס ערשטער פליכט ס'וואָלט באַדאַרפט זיין צו פעדערן דאָס יידישע טעאַטער, האָט ליפּמאַן זיך אָנגערופן: כ'וועל אייך דערציילן אן אינטערעסאַנטע מעשה, וויאַזוי א טשערנאָוויצער יידישער קולטור-פאַריין „פעדערט" יידיש טעאַטער:

א באַפולמעכטיקטער פונם היגן יידיש-סאָציאַליסטישן בילדונגספאַריין איז צו מיר געקומען פאַרהאַנדלען א פאָרשטעלונג פאַרן ערשטן מאַי. מען האָט זיך געאייניקט אויף „הערש לעקערט". דער פאַריין האָט איבערגענומען דעם קאַרטנפאַרקויף און איך האָב געדאַרפט באַקומען א געוויסן פּראָצענט פון דער הכנסה.

נאָך דער פאָרשטעלונג בין איך געקומען אין לאָקאַל פון דעם פאַריין מיך אָפּצירעכענען. אבער דער באַפולמעכטיקטער הער האָט מיר דערקלערט, אז ער האָט נאָך נישט איינקאַסירט אלע געלדער און קאָן מיר דערפאַר גאָרנישט געבן. איך בין נאָך א מאָל געקומען — דיזעלבע תשובה. יעדן טאָג בין איך געלאָפן נאָך די פאַר גראָשן, וועלכע האָבן מיר פּשוט געפעלט אויף צו באַצאָלן דירה-געלט און יעדן טאָג האָב איך באַקומען דיזעלביקע תשובה. ענדלעך בין איך ארויס פון געדולד און שטרענג געפאָדערט מיין געלט. דערויף האָט זיך דער יידיש-סאָציאַליסטישער קולטור-באַפולמעכטיקטער אויף מיר אויסגעשריגן און מיר צו פאַרשטיין געגעבן, אז איך בין אן אויסלענדער און אויב איך וועל רעדן הויך, קאָן איך ביז 24 שעה מיך געפונען אויף יענער זייט גרענעץ... דערמיט בין איך אוועקגעגאַנגען און דערמיט פאָר איך אוועק...

ליפּמאַן האָט זיין אינטערעסאַנטע דערציילונג, וועלכע פאָדערט קיין פּרושים נישט, געענדיקט מיט דעם ווערטל: „היט מיך, גאָט, פאַר מיינע פריינט, פאַר די שונאים וועל איך מיך שוין אליין היטן...

י. א.

צוויי וויכטיקע דערשיינונגען!

השובע רעדאַקציע!

דער אנטוויקלונגס-גאַנג פון דער ציוניסטישער באַוועגונג ברענגט מיט זיך אלץ נייע און נייע פּראָבלעמען און דערשיינונגען, און אָט אויף צוויי וויל איך זיך אדאָ אָפּשטעלן.

דאָס ערשטע איז נוגע דער תרבות-באַוועגונג, אין וועלכער די ציוניסטן, זייענדיק פאַררעשט מיט בלערליי אונטערהאַנדלונגען און הויכער פּאָליטיק קימערן זיך כמעט נישט אין די לעצטע עטלעכע יאָר. אזא מין מהיכא-תיתי-באַציהונג צו איינעם פון די הויפּט-עיקרים פונם ציוניסטישן „אני-מאמין", — צו דער נאַציאָנאַלער דערציונג פון אונזערע קינדער, וועלכע זיי קאָנען באַקומען נאָר אין דער העברעאישער שול, — וועט ברענגען דערצו, אז מיר וועלן גאָר אין גיכן בלייבן אָן א רעזערוואַר פון יונגע כּחות פאַרן אויפבוי־ווערק און דער ציוניזם וועט ווערן א „צורה שנתרוקנה מתוכנה". מ'וואָלט באַדאַרפט די זאַך וואָס גיכער פאַרכאַפּן כּל זמן ס'איז נאָך נישט שפּעט.

א צווייטע דערשיינונג, וואָס וואַרפט זיך לעצטנס אין די אויגן אריין איז דער פאַרביסנסטער קאַמף וואָס די רעוויזיאָניסטן פירן קעגן דער שאַפונג פון דער יידישער אגענץ. מ'קאָן גאַנץ גוט באַגרייפן זייער מורא פאַרן נייעם שותף צום א"י-אויפבויווערק, וועמענס דרכים ס'זענען איינגעהילט אין טיפער אומוויסנהייט, אָבער זיי אליין, די רעוויזיאָניסטן, האָבן דאָך ארויסגערוקט דעם לאָזונג פון אלוועלטלעכן יידישן קאָנגרעס, און איז דען נישט די אגענץ אן התחלה פון אָט אזוינעם?

נאָך עפּעס, אצינד, ווען די יידישע אגענץ איז שוין, כמעט, ווי געשאַפן, איז דען נישט גלייכער, אז זיי, די רעוויזיאָניסטן, זאָלן זיין אינעווייניג און מיט זייער גאַנצן ברען, אינערהאַלב דער אגענץ, פאַרטיידיקן די פּרינציפּן פון דער ציוניסטישער קאָנצעפּציע, איידער צו שימלען אינדרויסן אלס אן עקשנותדיקע גרופּע פון „ניין-זאָגערס", וואָס איז מאַכטלאָז עפּעס ממשותדיקס אויפצוטון? די רעוויזיאָניסטן דאַרפן אויך וויסן, אז זייער נעגאַטיווע שטעלונג צו דער אגענץ־פראַגע, האָט זיי נישט ווייניק געשאַדט בעת די לעצטע קאָנגרעס-וואַלן, ווי זייער פּ. ראָלע פון אקטיוון ציוניזם, וואָלט זיי געווען געבראַכט גאָר א סך שטימען.

די רעוויזיאָניסטן מוזן זייער באַציהונג צו דער געשאַפענער אגענץ אומבאַדינגט רעווידירן בכדי דער ציוניזם זאָל דערשיינען כלפּי חוץ א פאַרשטאַרקטער אין זיינע כּוחות און א פאַראייניקטער אין זיינע פאָדערונגען.

מאיר שטיינבערג, סעקורען.

ביבליאָגראַפיע.

דר. מ. הלוי: אן אלטער כתב-יד.

אין דריטן באַנד „פילאָלאָגישע שריפטן", (וואָס איז נישט לאַנג ארויסגעגעבן געוואָרן פונם „יידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט"), איז צווישן אנדערע וויכטיקע ארבעטן אויך פּובליצירט אן אלטער יידישער כתב-יד פונם 17-טן יאָרהונדערט, וואָס באַהאַנדלט דעם מעשה עלילת-דם פון 1869. די פּובליקאַציע איז געמאַכט געוואָרן פון אונזערן לאַנדסמאַן, פון ד"ר מאיר הלוי—בוקארעשט, און איז עס שוין צו באַגריסן, וואָס ביי אונז אין לאַנד הויבט מען שוין אויך אָן אנטייל צו נעמען אין אונזער ייִנגער וויסנשאַפט, אזוי איז דער ווערט זיינער א גאָר גרויסער דערפאַר, ווייל דורך איר ווערט פאַרמערט אונזערע, דערווייל נאָך אָרעמע זאַמלונג פון אלטע יידישע טעקסטן מיט א גרויסן און כמעט פולשטענדיקן שטיק.

דער היסטאָרישער ווערט דורך דעם ניי אויפגעפונענעם כתב-יד גענטער באַקאַנט מיט די געשעענישן פון פאַר 250 יאָר אין דער קהלה מעץ אין לאָטרינגען, ווען א פּשוטער ייד האָט צוליב א שקר-בילבול געמוזט שטאַרבן פאַר קידוש-השם, כדי צו ראַטעווען די גאַנצע קהלה. דעם פילאָלאָג וועט די ארבעט צוניץ קומען צוליב די פיל שפּראַכלעכע אייגנטימלעכקייטן, וואָס שיידן זיך, סיי לויטן וואָרט־אוצר, סיי קלאַנגלעך, אין א גרויסער מאָס אונטער פון די שוין פאַרהאַנענע טעקסטן. מיט גרויס זאָרגעוודיקייט ארויסגעגעבן און באַגלייט מיט א סך אינסטרוקטיווע באַמערקונגען דערהייזט אָט די פּובליקאַציע פון דאָס ניי דר. הלוים בקיאות אויף דעם דאָזיקן געביט.

י. ב.

——

יוועלן און זייגערס בוכהאַלץ, נאָר רינגפּלאַץ 6
29 יאָר דאָס פאַר־טרויען פון די קונים.

די וואָך

(המשך פון זייט 1)

דעם דייטשן רייכס־קאַנצלער מ י ל ע ר, וועלכער איז פאַרגאַנגענע וואָך אָפּערירט געוואָרן גייט עס גוט, אַזוי אַז ס׳ווערן נישט מער אַרויסגעגעבן קיין טעג־לעכע בולעטינס.

*

אין צוזאַמענהאַנג מיט די געפּלאַנטע דעמאָנ־סטראַציעס פון די קאָמוניסטן פאַרן 1־טן אויגוסט זענען אין פּאַריז און אַנדערע שטעט פאָרגעקומען אַרעסטירונגען פון קאָמוניסטישע פירערס.

——

מאָדערנער פּענסיאָנאַט פאַר מיידלעך.

א גרופּע געניטע פּעדאַגאָגן האָט באַשלאָסן אין טשערנאָוויץ צו עפענען מיטן אָנהייב פונם קומענדיקן שולִיאָר א פּענסיאָנאַט פאַר מיידלעך, איינגעאָרדנעט נאָכן מערב־אייראָפּעאישן מוסטער. אין א שיין גע־לעגענער ווילא (סטר. מיהאַי וויטעאַזו) וועט זיך געפינען דאָס היים אונטער דער השגחה פון טיכטיגע און געלערנטע פרויען און וועט אַנטשפּרעכן אַלע פאָדערונגען פון דער היגיענע. א הויך גייסטיקער און פיזישער בילדונג וועט געזאָרגט ווערן פאַר אָנגענעמער פאַרוויילונג און ס׳וועט געלערנט ווערן דרך ארץ און פאַרקערס־מנהגים מיט מענטשן. קאָנווערזאַציע אין אַלע מאָדערנע שפּראַכן, א גרויסער זאַל פאַר גימ־נאַסטיק, געזעלשאַפטס־שפּילן, א גרויסער שפּאָרט־פּלאַץ, פּראָספּעקטן גראַטיס. אינפאָרמאַציעס ביי פּראָפ. מ. ז י נ ג ע ר, ג. לאַזאַר 4b פון 6—3 נמ.

שוין דערשינען נר. 1

„געצײלטע ווערטער“

וואָכנבלאַט פאַר ליטעראַטור, טעאַטער און קונסט.

פ ו ן א י נ ה א ל ט :

ערשטער בריוו צו X. T. — י. מ א נ ג ע ר.
צווישן קעניגל. הויף און אוניווערזיטעט — י. שטערנבערג.
הערין גראָסבאַרט — י. מ א נ ג ע ר.
פּסאַלם — מ. א ל ט מ א ן.

מיט באַשטעלונגען זיך ווענדן:

דר. י. פורמאַן, טשערנאָוויץ, סטראַדא לאַסקאַר לוציא 4.

Med. Dr. Konrad Merdler

פאַר פרויענקראַנקהייטן (שפּעצ. קווזאַלע דיאַגנאָסטיק און באַהאַנדלונג פון עקרות

אַקאָשאַר און אינערע קראַנקהייטן

ר ו ס י ש ע ג א ס נר. 19 (הויז־ ״יאַלאָזי׳ עצקי)

11—1, 3—6.

איר ווילט דאָך אויך רייך ווערן ??

די טשעכאָסלאָוואַקישע, מלוכה־לאָטעריע גיט אייך די מ ע ג ל ע כ ק יי ט דערצו!

גרעסטער געווין אין גליקלעכסטן פאַל

10 מיליאָנען ליי — 2 מיליאָנען טשעכנ־קראָנען

1 פּרעמיע	צו	5 מיליאָנען ליי	—	1,000.000 Kc.
1 געווין	צו	5 מיליאָנען ליי	—	„ 1,000 000
1 געווין	צו	1½ מיליאָנען ליי	—	„ 300.000
1 געווין	צו	1 מיליאָן ליי	—	„ 200,000
6 געווינס	צו	½ מיליאָן ליי	—	„ 100,000

א סך געווינסן צו 450.000, 400.000, 350.000, 300.000 ליי
90.000, 80.000, 70.000, 60.000 טש. קר.

איינייעם 87.500 געווינסן.

215 מיליאָנען ליי—47 מיליאָנען טש. קראָנען

אַלע געווינסן במזומן, קיין שום אָפּצאָלונגען. — די העלפט פון די בילעטן געווינען.

ציהונג שוין דעם 13־טן און 14־טן אויגוסט.

באַשטעלט תיכף ביי דער באַקאַנטער

FORTUNA-BANK, BRATISLAVA

באַשטעלונגס - צעטל.

אין קוווערט צו שיקן: **Fortuna-Bank, Bratislava, Tschechoslowakei**

שיקט מיר צו דער ציהונג 3־טע קלאַס:

.... 1/1 בילעטן צו ליי —.420 פּער קלאַס; .... 1/2 צו ליי —.210 פּער קלאַס;

.... 1/4 לאָז צו ליי—.105 פּער קלאַס.

דעם סכום צאָל איך ווי איך וועל נאָר באַקומען די לאָזן מיט פּאָסט־מאַנדאַט אין נאָטן אָדער געלד־בריוו

נאָמען: ....

אָרט: .... גאַס: ....

איבערזידלונגס־מודעה!

איך בין מודיע, אַז איך האָב מיך אַריבערגעצויגן פון דער גימנאַזיאַל־גאַס נר. 8 אין הויף פון האָטעל גאָטליב,״ פּאָסטגאַס און האָב דאָרט געעפנט א

מילכהאַלע

מיטן גרעסטן קאָמפאָרט. — דאָרט באַקומט מען די בעסטע וועגעטאַרישע קאַלטע און וואַרעמע שפּייזן צו גאָר ביליקע פּרייזן. — איך בעט דאָס פּובליקום מיר צו שענקען ווייטער זיין פּאַרטרויען.

מאַרקוס פישמאַן, פּאָסטגאַס (האָטעל גאָטליב) אין הויף.

נאָר אויף אַשריפטלעכער מעלדונג ווערט אָפּ־געשטעלט דאָס צושיקן פון די „טש. בלעטער“.

קינדעראַרצט

דר. דוד פינקעלשטיין

פון דער פּאַריזער מעדיצינישער פאַקולטעט, שפּע־ציאַליזירט אין פּ א ר י ז און ווין

אָ ר ד י נ י ר ט 12—11, 5—3.

פּעטרינאָגאַס נר. 3 (אַרמעניערגאַס נר. 3) (נעבן „גלאַזול בוקאָווינעי״).

„בלעטער“

פאַר ליטעראַטור, קריטיק און ביבליאָגראַפיע. איז דער טיטל פון א מאָנאַטלעכער צייטשריפט, וואָס דאַרף אינגיכן דערשיינען אין בוקאַרעשט. דאָס וועט זיין די ערשטע פּובליקאַציע אין דעם מין, וואָס דער־שיינט אין אַלט־רומעניע. — מיט אָנפראַגן זיך ווענדן אויפן אַדרעס:

„BLETER“
Bucureşti IV, Str. Cezar Leliac, 12

סעזאָן פונם 1־טן יוני ביזן 30־טן סעפּטעמבער.

GOVORA קוראָרט

מינעראַל־וואַסער, יאָד־ און סירקע־וואַסער, וועלכע ווערן רעקאָמאַנדירט בא כראָנישע רעומאַטיזם, אַר־טריטיזם, פּאָדאַגרע, סיפיליס, הויט־קראַנקהייטן און בראָכן.

פיזיאָ טעראַפּיע, אינגאַלאַציעס, פּולווערי־זאַציעס, נע־בעסטער קוילן־זויער ליפט, ווי אויפן קוראָרט רייכנ־האַל. עלעקטראַ וואַסערוואַנעס, דיאַטערמיע, רענט־גען־ אולטראַ־פיאַלעט שטראַל.

האָטעל פּאַלאַס באַזיצט מאָדערנעם קאָמפאָרט.

דער קוראָרט **קאַלימאַנעשט־ראַטשיולאַטא** מינעראַלע סירקע־וואַסער. אָפּפיר־וואַסער צום טרינ־קען, וועלכע ווערן רעקאָמאַנדירט בא רעומאַטיזם, אַנעמיע, לימפּאַטאַן, מינדען א. ז. וו.

פיזיאָ־טעראַפּיע און הידראָ־טעראַפּיע, אינגאַלאַציעס פּולווערי־זאַציעס, דיאַטערמיע, בלאָטע־וואַנעס און קוילן־זויער פּיאַלעט און רענטגען שטראַלן.

דער גרויסער האָטעל פון דער געזעלשאַפט באַזיצט אַלע באַקוועמלעכקייטן.

מ׳קאָן זיך באָדן אין טייך, פאַראַן א פּליאַזש ביים טייך אָלטאַ.

קאַטשיולאַטא מינעראַלע, סירקע און ראַדיאָ־אַקטיווע וואַסערן, וועלכע ענטהאַלטן אין זיך קאַלצי, וואָס איז אומפאַרגלייכלעך נויטיג ביים היילן פון ניר, לעבער, השתנה־דערן (שטיינער, זאַמד), פּאָדאַגרע, אַרטריטיזם.

אין יוני און סעפּטעמבער לויט א פאַרקלענערטן טאַריף אויף וואַנעס און האָטעל.

נאָך אינפאָרמאַציעס זיך ווענדן:

Soc. Calimaneşti-Govoara Bucureşti I, str. Brezeanu 44

אָדער צו דער אַדמיניסטראַציע פון קוראָרט.

גענגרינדעט אין יאָר 1899.

די

טיפּאָגראַפיע מ. עבנער

טשערנאָוויץ, הויפּשטראַס 8

ליפערט פּראָמפּט און ביליק כלערליי דרוק־סאָרטן, צייטונגען, בראָשורן, בריפן און קוווערטס, מעמאָראַנדן אַפישן, עטצ. עטצ.

שטאַמפּיליען - ערצייגונג.

זעץ־מאַשין־ און סטערעאָטיפּ־באַטריב.

אַבאָנירט דעם אָמאָפּהענגיגן אָרגאַן „טשערנאָוויצער בלעטער״

פאַרבערײַ און כעמ. ריינִיקונג

„RECORD“

אָ. גראָס,

טשערנאָוויץ: רוסישעג. 7: ראַטהויזשטר. 25.

ריי ניקט, פ א ר ב ט א ל צ ד י נ ג

ספּעציאַל־אָפּטיילונג: הערנהוט־רעפּאַראַטורן

בעלעטריסטישע און וויסנשאַפטלעכע ווערק אין אַלע שפּראַכן

געפינען זיך אין דער

ב ו כ ה א נ ד ל ו נ ג

דר. י. בערנפעלד

עט קאָ.

ט ש ע ר נ א ו ו י ץ

סטראַדאַ יאַנקו פלאָנדאָר (הערנגאַס) 22

Editor şi Redactor răspunsabil : S. A. Soifer.
Tipografie E. M. Ebner, Cernăuţi, str. Regele Ferdinand 8